

ХИЛМАР ВАЛТЕР

HILMAR WALTER

Prof. Dr. Hilmar Walter (born 1933) is generally considered the most eminent foreign expert on Bulgarian Language Studies. His work is known and appreciated not only in the German-speaking countries, but also worldwide. He is a fellow of the Bulgarian Academy of Sciences, Doctor Honoris Causa of the Universities of Veliko Turnovo and Sofia as well as a member of several scientific societies in Germany. He has contributed actively to the development of Bulgarian Studies at Leipzig University and to the comparative study of Slavic languages at the same institution.

Проф. д-р Хилмар Валтер (род. 1933) се смята за най-изтъкнатия чуждестранен лингвист българист, познат и ценен не само в немскоезичните страни, но и по целия свят. Той е член на Българската академия на науките, почетен доктор на Великотърновския и на Софийския университети, членува в редица научни дружества в Германия. Неговата активна дейност допринася за укрепването на Лайпцигската българистика, а приносът му към съпоставителните изследвания на българския с други славянски езици е безспорен.

Хилмар Валтер е роден на 13 февруари 1933 г. в гр. Лайпциг, Германия, където по-късно ще започне и развие забележителната си научна и преподавателска кариера. Трудните обстоятелства в детството му, свързани с лишенията и неволите около политическия режим в Германия до 1945 г., не само че не пречат на по-късните му успехи, но и вероятно се оказват своеобразен стимул за по-ната-

тъшното му развитие¹. Само няколко месеца след постъпването му в лайпцигската гимназия „Фридрих Шилер“ през 1943 г. тя е разрушена при една от англо-американските бомбардировки над града. Това налага преместването му в друго училище, а именно в известната гимназия „Г. В. Лайбниц“, която успешно завършва през 1951 г. Именно там той има късмета да попадне при добра учителка по руски език, българка по произход, която спомага за създаването на трайния му интерес към славянските езици. По-късно, вече като първокурсник в специалността славистика в Лайпцигския университет, Х. Валтер показва отличен успех и добри лингвистични заложби, благодарение на което получава шанса да продължи следването си в България, в Софийския университет, вече в специалността „Българска филология“, където по това време лекции водят талантиливи преподаватели и учени като Л. Андрейчин, Ив. Леков, Ст. Стойков, Вл. Георгиев и др.

Веднага след петгодишното си обучение по българска филология (1952–1957) той започва аспирантура в Славистичния институт на Лайпцигския университет, където през 1961 г. защитава първия си докторат върху възвратните глаголи в българския език („Die reflexiven Verben im Bulgarischen der Gegenwart. Ein Beitrag zum Genus verbi im Bulgarischen“), а през 1974 г. защитава и голям докторат на тема „Temporale, aspektliche und modale Semantik des Verbum finitum im modernen Bulgarischen“, с което става доктор на филологическите науки.

Преподавателската си кариера Хилмар Валтер започва рано, още през 1958 г., т.е. само една година след началото на аспирантурата си, като веднага се заема с нелеката задача да води не само семинарни упражнения за студенти-дипломанти по славистика, но и лекции по сериозни и трудни дисциплини като „Съвременен български език“, „История на българския език“, „Историческа граматика на българския език“, „Увод в южнославянските езици“ и др. Като университетски преподавател в Лайпцигския университет Х. Валтер работи до 1992 г., където по време на кариерата си преминава последователно през различните университетски длъжности: след

¹ Като основа за тук написаното се използват публикациите на Байчев, Буров и Вътов в юбилейния сборник по случай 70-годишнината на акад. Валтер (срв. Димитрова 2005).

защитата първоначално е старши асистент, през 1964 става доцент по българистика и сърбохърватистика, а през 1975 г. и редовен професор по българистика.

Големи заслуги Х. Валтер има за основаването и развитието на българистичния профил в рамките на славистиката в Лайпцигския университет, която стъпва на здрави традиции, датиращи от 40-те години на XIX в., и се свързва предимно с имената на Август Лескин и Густав Вайганд. По инициатива на Х. Валтер и с подкрепата на новопостъпилния в Славистичния институт през 1959 г. Дитмар Ендлер, който също е завършил Софийския университет, се открива отделение по южнославистика, в което българистиката е главен профил. Нещо повече, на по-късен етап Х. Валтер успява да извоюва образователна база за съществуването на българистиката чрез така нар. преводачески профил, благодарение на който българистиката се включва също и в научния профил „Теория и практика на превода“. Към 1989 г. специалността българистика може да се похвали с един професор (Хилмар Валтер), един доцент и седем млади асистенти и преподаватели. В рамките на около 20 години Лайпцигският университет не само дава възможност за специализации на млади филолози от България, но също и за работа на седем гост-лектори от Софийския и Великотърновския университет. Благодарение на тази солидна основа и до днес в Лайпциг се преподават българистични дисциплини, подготвят се преводачи и научни кадри, макар че след промените в германските университети след 1991 г. броят на българистите в университета намалява.

Не по-малки заслуги Хилмар Валтер има и като авторитетен учен, посветил целия си творчески и професионален път на развитието, популяризирането и утвърждаването на българистичната наука. Благодарение на неуморния си труд и талант той се утвърждава като един от най-добрите немски българисти и слависти изобщо, изявен специалист по съпоставително езикознание, теория и практика на превода, теоретична лингвистика. Като автор на многобройни публикации той има изключителни приноси в областта на граматиката на съвременния български език, на лексикологията и лексикографията на българския език, на съпоставителното немско-българско езикознание, история на лингвистиката и др.

Още в дипломната си работа, посветена на немските и българските глаголни времена, а по-късно и в двете си дисертации, той се залавя с най-обширната и трудна област от българската граматика, а именно глаголната система и нейната темпорална, видова, залогова и модална семантика, като не се бои да разглежда и спорни моменти в езикознанието, напр. статуса на така нар. преизказни форми, адмиратива и др. Характерна черта на неговата научна работа е стремежът му да се насочва към лингвистични теми, които са не само значими и актуални сами по себе си, но и ще дадат практически резултати, приложими в преподавателската или в преводаческата дейност. Освен това той е воден от желанието да разглежда граматичните явления не изолирано, а в техния широк славистичен контекст, което предполага много доброто познаване на други славянски и балкански езици. Благодарение на това той успява да си извоюва място и като един от видните съвременни учени-слависти, доказал и многократно защитавал научните си позиции на най-престижни международни форуми.

Няколко поколения германисти и българисти познават името на Хилмар Валтер като отличен лексикограф, написал и съставил няколко образцови двуезични речника. Още в началото на своята кариера той констатира, че справочната литература, свързана с усвояването на българския език, е остаряла (срв. напр. речниците от Александър Дорич и Густав Вайганд – българско-немски с първо издание от 1913 и немско-български с първо издание от 1918). Затова той се ангажира със създаването на съвременни справочници, в това число и на учебници по български език за немскоезични. Първоначално Х. Валтер участва като съавтор на два джобни речника (българско-немски и немско-български), издадени в издателство *Enzyklopädie* в Лайпциг. След това заедно с Дитмар Ендлер през 1980 г. издават в Лайпциг средноголям българско-немски речник (36 000 ключови думи), чието излизане на пазара е определено като “събитие” от друг именит лексикограф, Борис Парашкевов (Парашкевов 2016: 105). До края на ХХ век речникът остава единствен на пазара и претърпява в Германия и България общо 9 издания.

И в най-ново време Х. Валтер не остава безучастен към естествените промени, които настъпват в лексиката на съвременния

български език, поради което отново в тандем с Дитмар Ендлер подготвят първо “Нов немско-български речник” (100 000 думи и изрази), съвместно издаден от издателските къщи “Труд” и “Прозорец” през 2007 г., който и до днес остава търсен на пазара. През 2015 г. двамата автори публикуват в престижното издателство “Изток-Запад” “Нов българско-немски речник”, обхващащ вече около 100 000 лексикографски и фразеологични единици и представляващ обновена, разширена и поправена версия на предишния им речник. Много висока оценка речникът получава в рецензията на Борис Парашкевов, публикувана наскоро в сп. Съпоставително езикознание (1/2016).

Хилмар Валтер се изявява и като успешен автор на учебници по български език за немскоезични. Той участва в написването на джобен учебник, озаглавен “Wir lernen Bulgarisch sprechen: Ein Taschenlehrbuch mit 3 Schallplatten” (1962). По-късно издава също учебника-хрестоматия “Lesebuch zum deutsch-bulgarischen Sprachvergleich” (1981), посветен на съпоставителното изучаване на българския и немския език. През 1987 г. по негова инициатива излиза “Lehrbuch der bulgarischen Sprache” (с 2-ро издание от 1990 г.), написан в колектив от 5 автори под редакцията на Х. Валтер и на Е. Керванбашиева, доказал се през годините в преподаването на български език в немските университети. Като важен принос към съпоставителното немско-българско езикознание трябва да се определи граматиката “Bulgarische Grammatik: Morphologisch-syntaktische Grundzüge“ (2003), написана в съавторство с В. Радева, Й. Пенчев и З. Комати. Х. Валтер подготвя главата за глагола. Спецификата на тази граматика се изразява в съпоставителния ѝ характер: представянето и изясняването на особеностите на българския език се извършва с оглед на приликите и разликите между двата езика, както самите автори подчертават в предговора на граматиката. С този подход авторите се надяват да улеснят изучаването на българския език, особено що се отнася до избягването на грешки от интерферентен характер.

Участието на Х. Валтер в първата съвременна съпоставителна граматика на българския език за немскоезични е естествено следствие от интензивните му занимания със съпоставителни българско-

немски изследвания, възникнали не на последно място и от нуждите на богатата му практика в преподаването на българския като чужд език. Особена актуалност съпоставителната тематика придобива, когато в Лайпцигския университет започва да се предлага обучение и подготовка на преводачи.

Съпоставителните изследвания представляват немалка част от публикациите на Х. Валтер, доказателство за което са данните в изготвената наскоро библиография на контрастивни лингвистични изследвания за немския и българския език², обхващаща периода от 1980 до 2005 г. и включваща съпоставителните изследвания, излезли не само в България, но и в Германия. Както се вижда от библиографията, публикациите на Х. Валтер се отличават не само по количествен признак, но до голяма степен и по разнообразието на описаните явления: темите варират от различни проблеми при превода до проблематиката на категорията лице на глагола, методологията на семантичното сравнение между финитни глаголни форми, някои проблеми на интерференцията на немската и българската глаголна система, някои синтактично-семантични качества на българските *nomina actionis*, стратификативното езиково описание и немско-българската езикова съпоставка, съпоставителното представяне на модалната система в съвременния немски и български език, новия немски правопис и някои актуални проблеми на немско-българските речници и др.

Много плодотворни и за двете страни се оказват тесните контакти на Хилмар Валтер с Великотърновския университет. Тук той работи като гост-професор от 1983 до 1986. Оттогава до днес той поддържа добрите си колегиални отношения с преподавателите от катедрите по съвременен български език и по германистика и нидерландистика. Избран е за почетен доктор на този университет през 1989 г. Чете лекции и води занятия по теория и практика на превода, както и по

² Срв. **Башева, Е., Бурова, Л.** Библиография на контрастивни лингвистични изследвания немски – български (съвременни езици) 1980–2005 г. I част. // *Съпоставително езикознание*, XLI, 2016, № 1, 117 – 144. Предстои скорошното публикуване и на II част на библиографията, отново в сп. *Съпоставително езикознание*, която ще включва съпоставителните изследвания на Х. Валтер.

немско-българска съпоставителна граматика. По-късно е канен да води лекции и в други български университети – в Софийския университет, Новия български университет и др. Безценна е помощта му като консултант, рецензент, научен ръководител. Неслучайно в знак на благодарност тъкмо Великотърновският университет организира колоквиум по случай неговата 70-годишнина през 2003 г., в който участие вземат едни от най-видните български езиковеди от България, както и лингвисти от Германия (вж. *Сборник от колоквиума по повод на 70-годишнината на професор Хилмар Валтер, почетен доктор на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“*. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2005). По-късно, през 2007 г., отново по инициатива на Великотърновския университет, се издава сборникът *Избрани лингвистични трудове* на проф. Хилмар Валтер (Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“), който включва 36 негови изследвания, много от тях специално преведени от немски език и подбрани с цел да представят тематичните области, в които той работи от 60-те години на XX век до началото на XXI век.

Своеобразна кулминация в признателността на Великотърновския университет към големите заслуги на учения и преподавателя Хилмар Валтер за развитието и популяризирането на лингвистичната българистика в България и Германия представлява предложението, постъпило във връзка с неговата 80-годишнина през март 2013 г. от името на Катедрата по съвременен български език, да бъде издигната кандидатурата му за чуждестранен член на Българската академия на науките. Напълно заслужено на 23 октомври 2013 г. му се оказва високото признание да бъде избран за чуждестранен член на Българската академия на науките, което е награда не само за него лично, но и за заслугите на Лайпцигския университет за утвърждаването на българистиката и славистиката в Германия и по света.

Освен дотук споменатите отличия през годините Хилмар Валтер става носител на орден „Кирил и Методий“, първа степен (1975), и почетен доктор на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (2008). Важно признание от страна на Германия той

получава с избора си за редовен член на академията “Leibniz-Sozietät der Wissenschaften zu Berlin e. V.”, основана още през 1700 година като Бранденбургско научно дружество (Brandenburgische Sozietät der Wissenschaften), чиито членове са изявени и признати специалисти в своите научни области.

Редакционната колегия на сп. „Българска реч“ посвещава първия си брой за 2013 г. на Хилмар Валтер във връзка с неговата 80-годишнина. Уводният материал, озаглавен „Достойно присъствие в езиковедската наука“, е подготвен от главната редакторка В. Радева (Радева 2013: 5-8).

Трудно е накратко да се обхванат и споменат всички заслуги на учения Хилмар Валтер, който и до днес се радва на успешна и продуктивна научна дейност. Той е не само отличен познавач на българския език и дългогодишен преводач, но и голям приятел на България, която както в професионален, така и в житейски план поради брака му с българка се е превърнала в негова втора родина. Нелучайно днес той се смята за най-изтъкнатия чуждестранен лингвист българист, познат и ценен не само в немскоезичните страни, но и по целия свят.

ЛИТЕРАТУРА

- Буров 2013:** Буров, Стоян. Проф. д.ф.н. Хилмар Валтер на 80 години. // *Проглас* (Велико Търново), № 1, 219 – 222. // **Burov 2013:** Burov, Stoyan. Prof. d.f.n. Hilmar Valter na 80 godini. // *Proglas* (Veliko Tarnovo), № 1, 219 – 222.
- Димитрова 2005:** Димитрова, М./ Иванова, Л./ Гецов, А. (съст.). *Сборник от колоквиума по повод 70-годишнината на професор Хилмар Валтер*. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“. // **Dimitrova 2005:** Dimitrova, M./ Ivanova, L./ Getsov, A. (sast.). *Sbornik ot kolokviiuma po povod 70-godishninata na profesor Hilmar Valter*. V. Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.
- Парашкевов 2016:** Парашкевов, Б. (рецензия за) Х. Валтер, Д. Ендлер. Нов българско-немски речник. София: „Изток-Запад“, 2015, 1121 с. // *Съпоставително езикознание*, № 1, 105 – 109. // **Parashkevov 2016:** Parashkevov, B. (retsenziya za) H. Valter, D. Endler. Nov balgarsko-nemski

rechnik. Sofiya: „Iztok-Zapad“, 2015, 1121 s. // *Sapostavitelno ezikoznanie*, № 1, 105 – 109.

Радева 2013: Радева, Василка. Достойно присъствие в езиковедската наука. // *Българска реч*, № 1, 5 – 8. // **Radeva 2013:** Radeva, Vasilka. Dostoyno prisastvie v ezikovedskata nauka. // *Balgarska rech*, № 1, 5 – 8.

Лилия Бурова³

³ **Лилия Бурова** (Lilia Burova) – гл. ас. д-р, кат. „Германистика и скандинавистика“, Факултет по класически и нови филологии, СУ „Св. Климент Охридски“, lilia_burova@hormail.com